

Maráz, Karel

Falza

In: Maráz, Karel. *Sfragistika : studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 137-140

ISBN 978-80-210-7143-8; ISBN 978-80-210-7146-9 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131298>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

FALZA

Metody padělání pečeti jsou zajímavé a poměrně různorodé. Ne vždy se přitom falzátor uchýlil přímo k výrobě padělku pečeti. Mohlo jít o zneužití pravé pečeti a zde lze v zásadě postihnout tři možnosti.

K pravé listině mohla být připojena pravá pečeť nebo pravá, ale nenáležitá pečeť. V prvním případě jde o tzv. kancelářské falzum, ve druhém se tak obvykle dalo tehdy, když byla původní pravá pečeť u originálu listiny zničena. Protože pečeť ve středověku představovala většinou jediný ověřovací prostředek, listina bez pečeti dosti pozbyla na ceně. Proto pro případ soudní průkaznosti k takové listině byla majitelem listiny pečeť připojována i druhotně. A často prostě náhodně nějaká, jež byla k dispozici. Je však třeba říci, že takové záměny se někdy stávaly v mnohem pozdější době v archivu, nikoli však záměrně, ale z pouhé neznalosti, připojením pečeti, jež byla volná, a mělo se za to, že k listině náleží – zde se samozřejmě o falzátorství nejedná.

Kancelářská falza byla vázána na přístup ke kancelářskému materiálu. Tato možnost zůstala omezena jen na velmi úzký okruh vyvolených osob, vymezený kancelářským personálem. Podstata spočívá v otištění pravého typáře bez vědomí jeho majitele k listinnému falzu nebo k prázdnému pergamenu (charta bianca), kam posléze nechal padělatel napsat text pro něj žádoucí. Nejznámější takový příklad jistě představuje kauza kancléře tří římských císařů Kašpara Šlika. A právě jeho role kancléře v kanceláři římského císaře Zikmunda Lucemburského mu dovolila Zikmundův typář po císařově smrti několikrát otisknout k prázdným pergamenům, čímž pečetidlo zneužil. Teprve pak pečetidlo nechal před svědky předepsaným postupem zničit, což měl Šlik učinit hned po císařově skonu. Na prázdné, ale pravou císařskou pečetí opatřené, pergameny si pak zapsal texty, povyšující jej do hraběcího stavu i udělující mu četné majetkové zisky. Předmětný případ je velmi obtížně odhalitelný, neboť se jedná o pergamen běžně v kancléři používaný, písmo i diktát kanceláři běžný a pravou pečeť, vzniklou otištěním pravého pečetidla.

Třetí možnost představuje zneužití pravého pečetidla. K tomu musí falzátor disponovat značnou zručností a především pravou listinou s pravou pečetí, kterou za pomoci nahřáté čepele nože či drátu rozřízne na dvě poloviny. Mezi ně pak vloží pergamenový proužek či úvazy, nyní ovšem upevněné k listinnému

falzu, a obě opět spojí přitisknutím k sobě. Tím se zvyšuje do značné míry hodnověrnost listiny, rozuměj falza. Popsaným způsobem postupoval ve Francii v roce 1330 hrabě Robert z Beamontu se svou pomocnicí Jeanne de Divion, když se se svou tetou přel o hrabství Artois. Robert si nechal zhotovit padělek listiny na jméno francouzského krále Filipa IV. Sličného Kapeta. Opatřil si pravou listinu s originálem Filipovy pečeti. Tu opatrně rozřízl tenkým drátem a obě takto získané poloviny spojil k sobě přes úvazy domnělého originálu listiny Filipa IV., potvrzující Robertovi hrabství Artois. Tím došlo k přenesení nesporně pravé pečeti k listinnému falzu. Akce však byla prozrazena, Robert uprchl do Anglie a Jana z Divionu byla 6. prosince 1332 upálena. Hraběti následně byly i v jeho nepřítomnosti zabaveny veškeré statky.

Další tři způsoby již předpokládaly vyhotovení padělků pečetního typáře a jeho následného použití. Předně zde existovala možnost vyrytí napodobeniny podle vzoru na základě pouhé vizuální nápodoby pečetního originálu, což je postup, jehož využil falzátor, pracujícího pro Oldřicha II. z Rožmberka. Obvykle však rytec falešného typáře opominul nějaký detail, což jeho práci prozradí.

Krátce se musíme zastavit u problematiky pečetních falz Oldřicha II. z Rožmberka. Jedná se totiž o největší falzátorskou pečetní akci v českých zemích. Jihočeský magnát za pomoci padělků listiny a listů, jež měly jen podpůrnou roli, k nimž dal vyhotovit padělané pečeti, získal rozsáhlý majetek. Je typické, že se v naprosté většině případů jednalo o padělky autentických pečetí a osob, jež byly již mrtvé, a tudíž bylo zjevné, že se nebudou nikterak bránit. Dodnes je dochováno více než 30 ks. padělaných písemností a 16 typů pečetí, nicméně z opisů a konfirmací bezpečně víme ještě o třech, jež dal Oldřich padělat. Mezi falzy nacházíme padělky pečetí Jana Lucemburského (2 typy), Karla IV. (2 typy), Václava IV. (2 typy), Zikmunda Lucemburského (3 typy), Jana Zhořeleckého (1 typ), Wolframa ze Škvorce (1 typ), nejvyššího zemského sudího Hynka z Hohenštejna (1 typ), Petra II. z Rožmberka, Jošta I. z Rožmberka, Oldřicha I. z Rožmberka, Jan I. z Rožmberka, Jana Smila z Křemže, Jana a Racka z Drahonic (vše po jednom typu). U souboru padělaných písemností se dodnes nacházejí toliko dvě originální pečeti, a to Václava IV. a Viléma z Potštejna a Lopaty, člena rožmberské rady. Kdo vytvářel Rožmberkovi padělky, není známo, nejspíše lze usuzovat na někoho z jeho rožmberské kanceláře. Charakteristické pro celou akci je, že Oldřich vždy dokázal z bohatého rožmberského archivu či archivu jemu podřízené městské či církevní rodové instituce poskytnout pravou listinu s nesporně

pravou pečeti, jež rytec na základě vizuálního srovnání napodobil. Rytec neváhal napodobovat ani velkou majestátní císařskou pečeť Zikmunda Lucemburského, měřící 140 mm.

Mohlo se též postupovat odlitím formy z nesporně pravé pečeti, z níž bylo vyryto podvržené pečetidlo. Zmíněnou cestou se vydal Jan ze Schellendorfu, který si z pravých pečeti otiskem do měkké látky, jakou představuje např. hlína či střída chleba, nechal zhotovit matrice a podle nich vyhotovoval kopie. Problém předmětného postupu ovšem tkvěl v tom, že pečeti, vyhotovené z takto vyrobených padělaných typářů nedisponovaly jasným a ostrým obrazem či pečetní legendou ve všech detailech. Bylo to dáno skutečností, že měkká látka nepronikla až do míst rytých těmi nejtenčími tahy. Neostrý otisk odporoval požadavku na nepoškozený a jasný otisk pečeti, neměla-li se tato stá předmětem pochybností. Proto upadl Jan ze Schellendorfu do podezření. Když byl nařčen z falzátorství a obstaven jeho majetek, našlo se v jeho sídle celkem 27 padělaných pečetidel. Po odsouzení byl v roce 1364 Jan usmrčen.

Zmínit musíme ještě výrobu pečetidla podle imaginárního pečetního vzoru, bez znalosti přímé předlohy. Zde hrozilo největší riziko prozrazení, neboť prakticky nebylo možné, aby padělatel napodobil skutečnou podobu pravé pečeti, kterou padělal. Sem náleží domnělý originál jezdecké jednostranné pečeti českého krále Přemysla Otakara I., nacházející se u pravděpodobně pravé listiny Přemysla Otakara I. pro město Uničov z roku 1223. Listina měla pro město značnou důležitost, neboť jde o konfirmaci práv dosavadních a rozmnožení dalších. Jenže Uničovští evidentně vůbec netušili, jak vypadala pravá pečeť Přemysla Otakara I., a tak se pokusili vyhotovit domnělý originál pečeti, jež by se – alespoň podle jejich domněnek – co nejvíce přiblížil pravě Přemyslově pečeti. Využili svůj městský archiv, v němž měli k dispozici ze zeměpanských pečeti nejbližší roku 1223 jednostrannou jezdeckou pečeť moravského markraběte Přemysla († 1239) u pravé listiny z 15. srpna 1234 a jednostrannou jezdeckou pečeť Jana Lucemburského z 30. ledna 1327. Pečeť markraběte Přemysla posloužila falzátorovi jako základní předloha, podoba je více než výmluvná. Avšak odlišné znění legendy a použití klenotu složeného orlího křídla na přilbě jezdce nám nedovoluje souhlasit s tím, že padělatel pečeti Přemysla Otakara I. s markrabětem Přemyslem ztotožnil. Pečetní uničovské falzum Přemysla Otakara I. je tedy spíše imaginární napodobeninou pečeti Přemysla Otakara I., při níž se falzátor pokusil rekonstruovat fiktivní podobu pečeti Přemysla Otakara I. za využití obou

zmíněných pravých jezdeckých pečeti. Klenot složeného orlího křídla doplnil podle pečeti Jana Lucemburského z 30. ledna 1327, netušíc, že se vyskytuje na královských pečetích až od roku 1262. Legendu si vymyslel a orlici ze štítu Přemyslova markraběcího jezdce nahradil českým lvem jako symbolem českého státu a krále.

Mnohdy si však padělatelé ani nekladli nároky napodobit originál pečeti přesně. Do značné míry do této kategorie náleží i výroba padělků se zcela imagi-nárním napodobením pečeti. Můžeme uvést např. domnělou pečeť Ježíše Krista u pergamenu z 2. února 1341, kde Ježíš vystupuje jako svědek právního pořízení.

Napodobeniny pečeti, pořizované od 19. století za účelem sběratelským, mezi padělky počítat nemůžeme.

Vyhotovování padělků listin představovalo podvod a porušovalo právo. Bylo proto také trestáno. Tresty za delikt falzátorství prošly zajímavým vývojem. Nejprve se setkáváme v pramenech s poměrně mírnými sankcemi, které však postupem doby – úměrně rostoucímu počtu falzátorství ve společnosti – zostřovaly. Ještě v Edictu Rothari a v jednom kapitulariu Karla Velikého hrozilo padělateli „pouze“ utětí pravé ruky. Postupně se ovšem tresty vyvíjely k vypálení znamení na čelo, doživotnímu vězení, upálení či stětí. Tak např. s upálením počítá jak sněmovní nález v Čechách z roku 1454, tak brněnské městské právo od 15. století. To již ovšem dobové právo na padělatelství listin, pečeti a peněz pohlíželo jako na druhý nejtěžší zločin po vraždě.